QAMCHIBEK KENJA HIKOYALARIDA KONFLIKT VA SYUJET QURILISHINING O‘ZIGA XOSLIGI

MAMATURAIMOVA NILUFAR AHMADJONOVNA
OSIYO XALQARO UNIVERSITETI 1-BOSQICH MAGISTRANTI

Annotatsiya:Mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek nasrining faol ijodkorlaridan biri Qamchibek Kenja hikoyalarida konflikt va syujet qurilishining badiiy xususiyatlari tadqiq etiladi. Yozuvchi hikoyalarida inson va jamiyat, shaxs va muhit, orzu va voqelik, vijdon va manfaat o‘rtasidagi ziddiyatlarning ifodalanishi, ularning syujet rivojidagi o‘rni hamda badiiy yechimga olib keluvchi omillar tahlil qilinadi. Adib hikoyalarida konflikt faqat voqealar harakatlantiruvchi vosita emas, balki qahramon ruhiy olamini ochuvchi, inson xarakterini namoyon etuvchi muhim poetik unsur sifatida namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Qamchibek Kenja, hikoya janri, konflikt, syujet, kompozitsiya, dramatizm, qahramon xarakteri, badiiy yechim, zamonaviy nasr.

Hikoya janri o‘zining ixcham shakli, voqelikni tanlab va umumlashtirib tasvirlash imkoniyati bilan nasrning muhim janrlaridan biri hisoblanadi. Hikoyada muallif katta hayotiy jarayonlarni qisqa epizodlar orqali yoritadi, inson xarakterining muhim qirralarini birgina voqea yoki ruhiy holat asosida ochib beradi. Shu bois hikoya janrida syujet qurilishi va konflikt masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy o‘zbek hikoyachiligida insonning ichki dunyosi, ijtimoiy munosabatlari, ma’naviy tanlovlari va hayotiy qarama-qarshiliklarini tasvirlashga katta e’tibor qaratilmoqda. Qamchibek Kenja hikoyalari ham ana shu jihatlari bilan ajralib turadi. Adib asarlarida voqea oddiy hayotiy holatdan boshlansa-da, uning zamirida inson tabiatini ochuvchi murakkab ruhiy va ijtimoiy konfliktlar yotadi.

Konflikt — hikoya badiiy qurilishining asosiy omili

Adabiyotshunoslikda konflikt badiiy asardagi qarama-qarshiliklar tizimi sifatida talqin qilinadi. U syujet harakatini yuzaga keltiradi, qahramonlarni sinovdan o‘tkazadi va asarning g‘oyaviy yo‘nalishini belgilaydi. Konfliktsiz badiiy asarda harakat, rivoj va dramatizm bo‘lishi qiyin.

Qamchibek Kenja hikoyalarida konflikt ko‘pincha tashqi hodisalardan ko‘ra inson qalbidagi ichki kurashlar orqali namoyon bo‘ladi. Qahramonlar hayotiy vaziyatlar oldida ma’naviy tanlov qilishga majbur bo‘ladilar. Bu jarayonda yozuvchi insonning nafaqat tashqi harakatlarini, balki uning ichki kechinmalarini ham chuqur tasvirlaydi.

Adib hikoyalaridagi konfliktlarni shartli ravishda quyidagi turlarga ajratish mumkin:

1. Shaxs va jamiyat konflikti

Qamchibek Kenja ijodida insonning jamiyatdagi o‘rni, uning mavjud tartiblar bilan munosabati muhim o‘rin tutadi. Ayrim qahramonlar o‘zining halolligi, or-nomusi yoki adolatga bo‘lgan intilishi sababli atrof-muhit bilan qarama-qarshilikka kirishadi. Bunday konfliktlarda yozuvchi muayyan ijtimoiy muammolarni ko‘rsatish bilan cheklanmaydi, balki insonning o‘z prinsiplariga sodiq qolish masalasini ilgari suradi. Qahramonning tashqi kurashi ko‘pincha uning ichki ruhiy sinovlari bilan uyg‘unlashadi.

2. Insonning o‘zi bilan ichki konflikti

Adib hikoyalarining kuchli jihatlaridan biri — qahramon ruhiyatidagi ziddiyatlarni tasvirlash mahoratidir. Insonning xohishi va majburiyati, vijdoni va manfaatlari, o‘tmishi va buguni o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar asar dramatizmini kuchaytiradi. Ichki konflikt orqali yozuvchi qahramonni oddiy voqea ishtirokchisidan murakkab ruhiy olamga ega badiiy obraz darajasiga ko‘taradi..

Ichki konflikt orqali yozuvchi qahramonni oddiy voqea ishtirokchisidan murakkab ruhiy olamga ega badiiy obraz darajasiga ko‘taradi.

Syujet qurilishi va kompozitsion xususiyatlar

Badiiy asarning ta’sirchanligi ko‘p jihatdan syujetning qanday qurilganiga bog‘liq. Syujet — voqealarning sababiy bog‘lanishda, muayyan tartib asosida rivojlanish tizimidir. Hikoya janrida syujet ayniqsa katta ahamiyatga ega, chunki qisqa hajmda muallif qahramon xarakterini, hayotiy vaziyatni va asarning asosiy g‘oyasini ochib berishi lozim.

Qamchibek Kenja hikoyalarida syujet qurilishi an’anaviy voqeabandlik bilan cheklanib qolmaydi. Adib ko‘pincha oddiy hayotiy vaziyatni tanlab, uning ichki mazmunini ochishga intiladi. Voqealar rivoji davomida qahramonning xarakteri asta-sekin namoyon bo‘ladi, uning qarorlari va ruhiy holatlari orqali asarning asosiy g‘oyasi shakllanadi.

Birinchidan, hayotiy voqelikning tabiiy rivoji. Qamchibek Kenja ko‘pincha oddiy insonlar hayotidagi muhim bir lahzani badiiy markazga qo‘yadi. Oddiy ko‘ringan voqea asta-sekin qahramonning ichki dunyosini ochuvchi katta ma’naviy masalaga aylanadi.

Ikkinchidan, voqealar va ruhiy kechinmalarning uyg‘unligi. Adib uchun faqat tashqi hodisa emas, balki o‘sha hodisaning inson qalbida qanday aks etishi ham muhimdir. Shu sababli hikoyalarda tashqi syujet bilan bir qatorda ichki syujet ham faol ishlaydi.

Uchinchidan, kompozitsion yaxlitlik. Hikoyalarda ortiqcha tafsilotlardan qochish, muhim epizodlarni tanlash va yakuniy xulosaga olib keluvchi detallarni joylashtirish yozuvchining badiiy mahoratini ko‘rsatadi.

Voqealar rivoji va kutilmagan yechimlar

Qamchibek Kenja hikoyalarining o‘ziga xos jihatlaridan biri — voqealar rivojida kutilmagan burilishlardan samarali foydalanishidir. Bunday usul kitobxon qiziqishini

oshiradi, shu bilan birga qahramon xarakterining yashirin tomonlarini ochishga xizmat qiladi.

Adib hikoyalarida voqea ko‘pincha oddiy vaziyatdan boshlanadi. Biroq jarayon davomida qahramonning ichki qarashlari, hayotiy tajribasi va ma’naviy pozitsiyasi namoyon bo‘ladi. Kutilmagan yechim esa shunchaki syujetdagi burilish emas, balki asarning g‘oyaviy yakunini ta’minlovchi vositaga aylanadi.

Yozuvchi ko‘pincha o‘quvchini tayyor xulosaga olib kelmaydi. U voqealar rivoji orqali kitobxonni fikrlashga, qahramon harakatlariga baho berishga undaydi. Shu jihatdan Qamchibek Kenja hikoyalarida yakunlar ko‘pincha chuqur falsafiy mazmun kasb etadi.

Dramatik holatlarning badiiy ifodasi

Dramatizm badiiy asarning emotsional ta’sir kuchini oshiruvchi muhim vositalardan biridir. Qamchibek Kenja hikoyalarida dramatik holatlar ko‘pincha insonning murakkab hayotiy vaziyatlarga tushib qolishi, tanlov oldida qolishi yoki ma’naviy sinovlarni boshdan kechirishi orqali yuzaga keladi.

Adib dramatik vaziyatlarni yaratishda quyidagi usullardan foydalanadi: qahramonning ichki iztiroblarini tasvirlash;

qarama-qarshi xarakterlarni to‘qnash keltirish;

hayotiy muammolarni keskin vaziyat orqali ochish;

sukut, ishora va badiiy detal vositasida ruhiy holatni ifodalash.

Qamchibek Kenja qahramonlari ko‘pincha katta voqealar ichida emas, oddiy hayot jarayonida sinovdan o‘tadi. Ammo aynan shu oddiy holatlar orqali inson xarakterining murakkab qirralari ochiladi. Yozuvchi dramatik vaziyatlarni sun’iy ravishda

kuchaytirmaydi, balki hayotning o‘zidagi ziddiyatlarni badiiy umumlashtiradi.
Konflikt va xarakter yaratish masalasi
Qahramon xarakteri konflikt jarayonida shakllanadi. Insonning asl tabiati tinch va osoyishta holatda emas, balki murakkab vaziyatlarda namoyon bo‘ladi. Shu sababli Qamchibek Kenja hikoyalarida konflikt xarakter yaratishning asosiy vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.
Adib qahramonlarini bir tomonlama tasvirlamaydi. Ularning kuchli va zaif tomonlarini, xatolari va to‘g‘ri qarorlarini bir butun holda ko‘rsatadi. Bu esa obrazlarning hayotiy va ishonarli chiqishini ta’minlaydi.
Qahramonning ichki kurashi, uning o‘z-o‘zi bilan savol-javobi, hayotiy qarorlari hikoyalarning psixologik qatlamini boyitadi. Natijada konflikt faqat voqeani rivojlantiruvchi unsur emas, balki inson mohiyatini ochuvchi badiiy vositaga aylanadi.
Syujet qurilishi va kompozitsion xususiyatlar
Badiiy asarning ta’sirchanligi ko‘p jihatdan syujetning qanday qurilganiga bog‘liq. Syujet — voqealarning sababiy bog‘lanishda, muayyan tartib asosida rivojlanish tizimidir. Hikoya janrida syujet ayniqsa katta ahamiyatga ega, chunki qisqa hajmda muallif qahramon xarakterini, hayotiy vaziyatni va asarning asosiy g‘oyasini ochib berishi lozim.

Qamchibek Kenja hikoyalarida syujet qurilishi an’anaviy voqeabandlik bilan cheklanib qolmaydi. Adib ko‘pincha oddiy hayotiy vaziyatni tanlab, uning ichki mazmunini ochishga intiladi. Voqealar rivoji davomida qahramonning xarakteri asta-sekin namoyon bo‘ladi, uning qarorlari va ruhiy holatlari orqali asarning asosiy g‘oyasi shakllanadi.
Ikkinchidan, voqealar va ruhiy kechinmalarning uyg‘unligi.
Adib uchun faqat tashqi hodisa emas, balki o‘sha hodisaning inson qalbida qanday aks etishi ham muhimdir. Shu sababli hikoyalarda tashqi syujet bilan bir qatorda ichki

syujet ham faol ishlaydi.

Uchinchidan, kompozitsion yaxlitlik. Hikoyalarda ortiqcha tafsilotlardan qochish, muhim epizodlarni tanlash va yakuniy xulosaga olib keluvchi detallarni joylashtirish yozuvchining badiiy mahoratini ko‘rsatadi.

Voqealar rivoji va kutilmagan yechimlar

Qamchibek Kenja hikoyalarining o‘ziga xos jihatlaridan biri — voqealar rivojida kutilmagan burilishlardan samarali foydalanishidir. Bunday usul kitobxon qiziqishini oshiradi, shu bilan birga qahramon xarakterining yashirin tomonlarini ochishga xizmat qiladi.

Adib hikoyalarida voqea ko‘pincha oddiy vaziyatdan boshlanadi. Biroq jarayon davomida qahramonning ichki qarashlari, hayotiy tajribasi va ma’naviy pozitsiyasi namoyon bo‘ladi. Kutilmagan yechim esa shunchaki syujetdagi burilish emas, balki asarning g‘oyaviy yakunini ta’minlovchi vositaga aylanadi. Yozuvchi ko‘pincha o‘quvchini tayyor xulosaga olib kelmaydi. U voqealar rivoji orqali kitobxonni fikrlashga, qahramon harakatlariga baho berishga undaydi. Shu jihatdan Qamchibek Kenja hikoyalarida yakunlar ko‘pincha chuqur falsafiy mazmun kasb etadi.

Dramatik holatlarning badiiy ifodasi

Dramatizm badiiy asarning emotsional ta’sir kuchini oshiruvchi muhim vositalardan biridir. Qamchibek Kenja hikoyalarida dramatik holatlar ko‘pincha insonning murakkab hayotiy vaziyatlarga tushib qolishi, tanlov oldida qolishi yoki ma’naviy sinovlarni boshdan kechirishi orqali yuzaga keladi.

Adib dramatik vaziyatlarni yaratishda quyidagi usullardan foydalanadi:

qahramonning ichki iztiroblarini tasvirlash;

qarama-qarshi xarakterlarni to‘qnash keltirish;

hayotiy muammolarni keskin vaziyat orqali ochish;

sukut, ishora va badiiy detal vositasida ruhiy holatni ifodalash. Qamchibek Kenja qahramonlari ko‘pincha katta voqealar ichida emas, oddiy hayot jarayonida sinovdan o‘tadi. Ammo aynan shu oddiy holatlar orqali inson xarakterining murakkab qirralari ochiladi. Yozuvchi dramatik vaziyatlarni sun’iy ravishda kuchaytirmaydi, balki hayotning o‘zidagi ziddiyatlarni badiiy umumlashtiradi.
Konflikt va xarakter yaratish masalasi
Qahramon xarakteri konflikt jarayonida shakllanadi. Insonning asl tabiati tinch va osoyishta holatda emas, balki murakkab vaziyatlarda namoyon bo‘ladi. Shu sababli Qamchibek Kenja hikoyalarida konflikt xarakter yaratishning asosiy vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Adib qahramonlarini bir tomonlama tasvirlamaydi. Ularning kuchli va zaif tomonlarini, xatolari va to‘g‘ri qarorlarini bir butun holda ko‘rsatadi. Bu esa obrazlarning hayotiy va ishonarli chiqishini ta’minlaydi.

Qahramonning ichki kurashi, uning o‘z-o‘zi bilan savol-javobi, hayotiy qarorlari hikoyalarning psixologik qatlamini boyitadi. Natijada konflikt faqat voqeani rivojlantiruvchi unsur emas, balki inson mohiyatini ochuvchi badiiy vositaga aylanadi.
Qamchibek Kenja hikoyalarida konflikt va syujetning g‘oyaviy-badiiy vazifasi
Badiiy asarda konflikt va syujet bir-biridan ajralgan holda mavjud bo‘la olmaydi. Konflikt syujetning ichki harakatlantiruvchi kuchi bo‘lsa, syujet ana shu ziddiyatlarning badiiy rivojlanish shaklidir. Qamchibek Kenja hikoyalarida ham mazkur ikki unsur o‘zaro uyg‘unlashib, asarning g‘oyaviy mazmunini yuzaga chiqarishga xizmat qiladi.
Adib hikoyalarida konflikt ko‘pincha insonning ma’naviy dunyosi bilan bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Qahramonlar turli hayotiy vaziyatlarda tanlov oldida qoladi: manfaat va vijdon, shaxsiy istak va burch, o‘tkinchi havas va abadiy qadriyatlar o‘rtasidagi

qarama-qarshiliklar ularning xarakterini ochib beradi. Yozuvchi uchun muhim jihat voqeani shunchaki hikoya qilish emas, balki voqea ortidagi insoniy mohiyatni ko‘rsatishdir. Shu sababli syujetdagi har bir epizod qahramon ruhiyatini ochishga, uning dunyoqarashini namoyon qilishga yo‘naltiriladi. Qamchibek Kenja hikoyalarida konfliktning yana bir muhim xususiyati shundaki, unda yaxshilik va yomonlik o‘rtasidagi oddiy qarama-qarshilik emas, balki inson qalbidagi murakkab jarayonlar tasvirlanadi. Ba’zan qahramonning eng katta kurashi tashqi dushman bilan emas, balki o‘zining ichki ikkilanishlari bilan kechadi. Bu esa asarlarga psixologik chuqurlik bag‘ishlaydi.

Zamonaviy hikoya janri taraqqiyotida Qamchibek Kenja uslubi

Zamonaviy o‘zbek hikoyachiligi voqelikni tasvirlashda yangi uslubiy izlanishlar bilan boyib bormoqda. Bugungi hikoyalarda an’anaviy voqeabandlik bilan bir qatorda inson ruhiyatini chuqur tahlil qilish, ichki monolog, ramziy ifoda va psixologik tasvir vositalari keng qo‘llanmoqda.

Qamchibek Kenja hikoyalari ham shu jarayonning o‘ziga xos namunalaridan biridir. Adib ijodida voqea va ruhiyat, tashqi harakat va ichki kechinma uyg‘un holda beriladi. Uning qahramonlari hayotning oddiy vakillari bo‘lsa-da, ular orqali katta ijtimoiy-ma’naviy masalalar ko‘tariladi.

Yozuvchi hikoyalarida syujetning ixchamligi, konfliktning tabiiyligi va yakunning mazmuniy teranligi alohida ahamiyat kasb etadi. U katta hayotiy haqiqatlarni kichik voqealar orqali ifodalash mahoratini namoyon etadi.

Qamchibek Kenjaning uslubida quyidagi jihatlar ajralib turadi:

hayotiylik — voqealar sun’iy emas, real hayot manzaralaridan kelib chiqadi;

psixologizm — qahramonlarning ichki kechinmalari chuqur yoritiladi;

ixcham syujet — ortiqcha tafsilotlardan xoli, mazmuniy yuklangan voqealar tanlanadi;

falsafiy yakun — hikoya oxirida kitobxonni mushohadaga chorlovchi xulosa yuzaga keladi.

Badiiy yechim va muallif pozitsiyasi

Har qanday badiiy asarning kuchi nafaqat konfliktning yaratilishi, balki uning qanday hal etilishida ham namoyon bo‘ladi. Qamchibek Kenja hikoyalarida yechim ko‘pincha kutilmagan bo‘lsa-da, voqealar mantig‘idan kelib chiqadi.

Adib qahramon taqdiriga tayyor hukm bermaydi. U voqealarni tasvirlash orqali o‘quvchiga mustaqil xulosa chiqarish imkonini beradi. Bu esa yozuvchining hayot hodisalariga chuqur va xolis munosabatini ko‘rsatadi.

Muallif pozitsiyasi ko‘pincha qahramonlarning xatti-harakatlari, dialoglari va ruhiy holatlari orqali ifodalanadi. Yozuvchi bevosita nasihat qilishdan ko‘ra, obrazlar taqdiri orqali ma’naviy xulosaga olib keladi.

Qamchibek Kenja hikoyalarida konflikt va syujet qurilishi adib badiiy mahoratining muhim ko‘rsatkichlaridan biridir. Yozuvchi oddiy hayotiy voqealar asosida murakkab insoniy munosabatlarni, ruhiy kechinmalarni va ma’naviy tanlovlarni ochib beradi. Adib hikoyalaridagi konfliktlar shaxs va jamiyat, inson va o‘zligi, orzu va voqelik o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar asosida shakllanadi. Bu ziddiyatlar syujet rivojini ta’minlab, qahramon xarakterining ochilishiga xizmat qiladi.

Qamchibek Kenja syujet qurilishida ixchamlik, dramatik taranglik va psixologik tahlilni uyg‘unlashtira olgan ijodkordir. Uning hikoyalarida voqea ortida inson taqdiri, inson taqdiri ortida esa katta hayot falsafasi aks etadi. Shu jihatdan adib hikoyalari zamonaviy o‘zbek hikoyachiligining badiiy imkoniyatlarini namoyon etuvchi qimmatli namunalar sifatida e’tiborga loyiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

Qamchibek Kenja. Hikoyalar to‘plamlari.

Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent.

Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent.

Yo‘ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. Toshkent.

Rasulov A. Badiiylik — bezavol yangilik. Toshkent.

Hozirgi o‘zbek adabiyoti tarixi. Toshkent